

договору; порядок вирішення спірних питань стосовно виконання умов договору та інші умови, які сторони вважатимуть за потрібне вказати. В якості таких умов можуть розглядатися: надання ліцензії із зазначенням умов на використання технологій та їх складових; територіальні обмеження; обмеження в галузі застосування технологій та їх складових; умови передачі прав на ноу-хау, проведення робіт з удосконалення технологій та їх складових і порядок надання сторонами інформації про ці вдосконалення й інші умови (ст.19 ЗУ «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій»). Основне правило у відношенні зазначених договорів – вони набирають чинності з моменту їх державної реєстрації. Порядок державної реєстрації договорів про трансфер технологій та ведення їх реєстру затверджений однойменним наказом Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 409 від 14.05.2008 р [2].

Виходячи з вищевикладеного, а також враховуючи досвід іноземних держав у сфері трансферу технологій військового і спеціального призначення, можна зробити наступні висновки.

Поза всяким сумнівом, процес регулювання трансферу технологій в Україні розвивається. В якості позитивних моментів можна відзначити, що новою редакцією Закону сформульовано визначення договору про трансфер технологій, порядок його набуття чинності, також врегульовано складне питання розподілу прав на технологію, створену за рахунок бюджетного фінансування, законодавчо позначений фонд, який буде надавати грошові кошти для здійснення закордонного патентування. Але законодавцям, приймаючи нові закони, слід пам'ятати про узгодженість і не протирічність нових законів до Цивільного кодексу України і не суперечити йому.

Список літератури: 1. Закон України «Про державне регулювання діяльності у сфері трансферу технологій» в новій редакції від 2 жовтня 2012 № 5407-VI. 2. Наказ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України № 409 «Порядок державної реєстрації договорів про трансфер технологій та ведення їх реєстру» від 14.05.2008 р. 3. Указ Президента України № 1245/2010 «Про заходи щодо підвищення ефективності діяльності оборонно-промислового комплексу України» від 28 грудня 2010 року. 4. Комментарий к Гражданскому Кодексу Российской Федерации, части четвертой (постатейный) Правовое регулирование отношений в сфере интеллектуальной собственности. С постановками материалами та практическими разъяснениями. // автор комментариев та составитель – А.Б. Борисов – М. Книжный мир, 2007. – 288 с. 5. Федеральный закон № 217-ФЗ «О внесении изменений в отдельные законодательные акты Российской Федерации по вопросам создания бюджетными учреждениями науки и образования хозяйственных обществ в целях практического применения (внедрения) результатов интеллектуальной деятельности» от 2 августа 2009 года. 6. Федеральный закон № 284-ФЗ «О передаче прав на единые технологии» от 25 декабря 2008 года. 7. Указ Президента Российской Федерации № 673 «О федеральной службе по интеллектуальной собственности» от 24.05.2011 г. 8. А.Г. Калашник «Роль ВПК США в развитии национальной инновационной системы» – статья в электронном виде.

*Жуков С.М.
м. Харків, Україна*

**ПЕДАГОГІЧНА ДІЯЛЬНІСТЬ ПРАВОСЛАВНОГО ДУХОВЕНСТВА
У ЗЕМСЬКИХ ШКОЛАХ ХАРКІВСЬКОЇ ГУБЕРНІЇ
(ДРУГА ПОЛОВИНА ХІХ–ПОЧАТОК ХХ СТ.)**

Зміни, які відбуваються в українському суспільстві в умовах розбудови незалежної держави сприяють посиленню інтересу громадськості до церкви, яка має значний досвід діяльності у багатьох галузях. На особливу увагу заслуговує вивчення освітньої діяльності церкви. Система виховання у навчальних закладах Російської імперії була покладена в основу виховної системи. У дисертаційних дослідженнях Г. Степаненко [6] та Г. Котломанітової [4], присвячених становленню та функціонуванню системи духовної освіти та мережі парафіяльних шкіл у другій половині XIX – на початку XX ст., роль православного духовенства у розвитку навчальних закладів відомства Міністерства народної освіти оглянута побіжно. Дана стаття є спробою заповнити означені прогалини в історіографії на прикладі мережі початкових земських училищ Харківської губернії.

Закон Божий як обов'язковий для вивчення предмет займав значне місце у навчальній програмі земської школи. Викладання цієї дисципліни було доручено духовенству, зі складу якого було сформовано особливу групу педагогів – законовчителів. Специфіка положення законовчителя, який працював у земській школі, полягала в тому, що він одночасно мав справу з декількома інституціями, перебуваючи в різній мірі залежності від кожної з них. По-перше, він як духовна особа підпорядковувався єпархіальному начальству. По друге – училищній раді та інспекції народних училищ, котрі керували організацією навчальної роботи в народних школах, по-третє – перебував у певній матеріальній залежності від земства та сільських громад, які оплачували педагогічну діяльність священика. У другій половині XIX – на початку XX ст. призначення законовчителя на посаду здійснювалось духовною консисторією, яка співпрацювала у даному напрямку з училищними радами й інспекцією народних училищ: останні подавали клопотання зі списком вакансій, нерідко додаючи до нього поіменний список бажаних кандидатів на їх заміщення. Крім того, підставою для коригування кадрового питання могло бути відношення волосного правління, особиста заява священика тощо. Переведення священика до іншої парафії було однією з головних причин його звільнення з учительської посади. Непроста система працевлаштування, значна кількість варіантів її реалізації інколи приводила до илуганини та виникнення на її ґрунті суперечностей. Якщо в подібних випадках сторони не доходили згоди, суперечки доводилось вирішувати у судовому порядку. У 1906 р. з'їзд мирових суддів Харківського повіту розглядав справу священика Дубянського, колишнього законовчителя немишлянського та пилипівського училищ, який не отримав заробітної плати за друге півріччя 1902–1903 навчального року через те, що земство вважало його звільненим [7]. Революційні події 1917 р. та зміни в управлінні системою освіти, що слідували за ними, спростили процедуру працевлаштування й звільнення законовчителів: ці функції було віднесено до компетенції повітових земств.

Протягом другої половини XIX – початку XX ст. аболютно більшість законовчителів складали парафіяльні священики, значно менше серед них було дияконів. Вони, як правило, були випускниками духовних семінарій, незначна кількість викладачів Закону Божого не мала повної середньої освіти. З 1906–1908 років кількість земських шкіл у Харківській губернії перевищувала кількість священиків і дияконів, які у них викладали. Частина законовчителів займались педагогічною діяльністю одночасно у декількох школах. На початку XX ст. ряд місцевих самоврядувань Харківської губернії виплачували законовчителям, які були вимушені працювати у віддалених одна від одної школах, так звані «роз'їзні» гроші. Зокрема, Вовчанське повітове земство сплачувало законовчителю балабайвського училища додатково 20 карбованців; у Лебединському повіті 40 законовчителів отримували по 25–30 карбованців, у Богодухівському – роз'їзні для декількох

священників становили 15 карбованців на рік. Харківські повітові земські збори 4 жовтня 1911 р. постановили доплачувати тим священикам, що проживають далі ніж за версту від шкіл, у яких працюють, додатково по 5 карбованців на рік за кожен версту.

За викладацьку діяльність у земських школах Харківської губернії органи місцевого самоврядування виплачували священикам жалування з власних коштів. Лише у Охтирському повіті до кінця XIX ст. практикувалась оплата праці законовчителів безпосередньо сільськими громадами. Середня заробітна плата законовчителів Харківської губернії у 1875 р. становила 28 карбованців на рік у сільських школах і 57 у міських. Наприкінці XIX ст. більше п'ятої частини викладачів Закону Божого отримували менше ніж 50 карбованців на рік, частина з них узагалі працювала безкоштовно. Майже 70% законовчителів одержували від 50 до 100, біля 10% – більше 100 карбованців на рік.

Найвищий рівень оплати праці законовчителів спостерігався у Лебединському, Сумському й Старобільському повітах, де ще на початку 1880-х рр. було встановлено норму заробітної плати у розмірі 60 карбованців на рік. У Охтирському повіті п'ята частина законовчителів отримували по 25 карбованців на рік, у решти розмір жалування коливався від 50 до 100 карбованців. У інших повітах Харківської губернії ситуація з оплатою праці викладачів Закону Божого у 1880-х–1890-х рр. була гіршою, їхня заробітна плата становила в середньому біля 30-50 карбованців на рік.

На особливому положенні перебували законовчителі деяких двокласних земських училищ, чие жалування наприкінці XIX – на початку XX ст. сягало 150–300 карбованців. Так, законовчителі пархомівського, староводолазького та котельвського училищ Богодухівського повіту отримували по 150 [1, арк. 3, 14, 15], а законовчитель Сумського жіночого земського училища – 180 карбованців на рік [3, с. 143].

Під час реалізації програми по запровадженню загальної початкової освіти уряд перебрав на себе зобов'язання по виплаті жалування законовчителям, у 1917 р. його розмір становив 60 карбованців на рік для викладачів Закону Божого, які працювали у однокласних школах.

Викладання в школі не було основним заняттям священників, а учительське жалування – єдиним джерелом доходів. Звільнитись з учительської посади священник міг лише за поданням повітової училищної ради та згоди єпископа у випадку наявності іншої кандидатури, яка була в змозі зайняти вакантну посаду. Представники духовенства, навантажені своїми безпосередніми обов'язками, а також веденням присадибного господарства, були змушені не приділяти достатньої уваги роботі у школі. Деякі з них намагались неформально перекласти свої обов'язки на когось із церковнослужителів (псаломщика, пономаря) або на диякона. У звіті товариша міністра народної освіти М.С. Волконського, який у 1883 р. здійснював ревізію Харківського навчального округу, містяться відомості про випадки пропусків занять законовчителями у школах Харкова та Сум. У сільській місцевості ситуація не могла бути кращою. Втім, було б несправедливим говорити про те, що всі законовчителі приділяли школі недостатньо уваги, значна частина щиро й сумлінно виконувала свої обов'язки [5, л. 233]. Найбільш активних і відданих освітній справі священнослужителів намагалось підтримувати місцеве самоврядування, училищне начальство та церква. Заохочення з боку земств здійснювалось, як правило, у грошовій формі. Так, Лебединське повітове земство у 1883 р. «за сумлінну працю» видало священнику Гризодубову, законовчителю будківського училища, 25 карбованців премії та збільшило розмір жалування зі 180 до 200 карбованців на рік, за результатами роботи у 1909–1910 навчальному році 15 законовчителів Ізюмського повіту отримали премії у розмірі від 33 до 36 карбованців. За поданням училищної ради законовчитель мав можливість отримати заохочення від єпархіального начальства [2, арк. 1–10].

Отже, священники – викладачі Закону Божого у земських школах складали специфічну групу сільських учителів, для яких педагогічна діяльність не була основною. Одноразове підпорядкування декільком інституціям, складна система працевлаштування та звільнення, символічна оплата праці не сприяли підтриманню високого рівня трудової дисципліни в середовищі законовчителів. Земське самоврядування та органи управління освітою намагались відзначати сумлінних педагогів, заохочувати їх матеріально, доводити до відома єпархіального начальства інформацію про успіхи священників на освітній ниві. Негативний відбиток на організацію шкільної справи накладали факти напружених відносин викладачів загальноосвітніх предметів із законовчителями, викликані розходженням у поглядах щодо цілого комплексу питань.

Список літератури: 1. Держархів Харківської області. – Ф. 266. – Оп. 1. – Спр. 219. 2. Держархів Харківської області. – Ф. 266. – Оп. 1. – Спр. 690. 3. Журналы Сумского очередного уездного земского собрания 20, 21, 22, 23 и 24 сентября 1884 года и чрезвычайного 20 октября 1884 года с приложениями / Сумское уездное земское собрание. – Харьков, 1885. 4. Котломанітова Г.О. Релігійне виховання в історії шкільної освіти України (60-ті роки ХІХ ст. – 30-ті роки ХХ ст.): автореферат дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 / Г.О. Котломанітова. – Івано-Франківськ, 2007. 5. Российский государственный исторический архив. – Ф. 733. – Оп. 117. – Д. 70. 6. Степаненко Г.В. Освітня діяльність православного духовенства в Україні (ХІХ – початок ХХ ст.): автореферат дис. ... канд. іст. наук: 07.00.01 / Г.В. Степаненко. – К., 2002. 7. Южный край. – 19 декабря.

*Кашаба О.Ю., Васильсва І.Г.
м. Харків, Україна*

ПОЛІТИЧНА ЕЛІТА – ЯК ЕЛЕМЕНТ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ СУСПІЛЬСТВА

Політичні відносини будь-якого суспільства, за винятком первісного, є пірамідою, на різних рівнях якої розміщені певні суспільні групи. Висота політичної піраміди змінювалася залежно від історичної епохи країни (від плавної та плоскої на ранніх ступенях цивілізації до високої та крутої в кастових системах, феодальних суспільствах). Але незмінним залишався стан, при якому група, що перебувала на вершині піраміди, концентрувала у своїх руках владні функції, здійснювала політичний контроль над суспільством у цілому. Ця ієрархічна структура владних систем є універсальним фактом людської історії, а розподіл суспільства на правлячу еліту й решту констатується всіма політологічними школами.

Вся історія розвитку цивілізації демонструє, що навіть у максимально демократичних державах завжди існували еліти, які тією чи іншою мірою впливали на протікання соціально-політичних процесів, визначали напрями їх розвитку.

Існують елітні групи і в Україні, що не суперечить процесам демократизації. У зв'язку із цим актуальною постає проблема аналізу сучасної політичної еліти в Україні як провідного елементу політичної системи суспільства.

Саме поняття «еліта» у політичній науці трактується неоднозначно. Так, деякі вчені схильні ототожнювати правлячу і політичну еліти, іноді еліту описують як середовище, що постачає на арену суспільного життя вождів та керівників, дехто відносить до полі-